

dat eene uitwendig uitstekend georganiseerde kerk dit heeft kunnen beletten. Is eenmaal het fundament weggenomen, dan valt al wat er op gebouwd is, zoowel gezag als vrijheid.

Ik weet wel, dat, als ieder naar eigen overtuiging beslissen moet, lichtelijk misbruik van een beroep op de consciëntievrijheid kan worden gemaakt, en het is zeer natuurlijk, dat de wereld de echtheid van dat beroep soms op pijnlijke en langdurige proef stelt. Maar juist omdat de geloovige dit al spoedig ondervindt, wordt het gevaar voor misbruik geringer 1). Blijkt echter het bezwaar te goeder trouw te worden geopperd, dan is het nog beter een dwalend geweten te ontzien, dan te pogen het te verkrachten.

Wij trekken ons dan ook geenszins 's Pausen anathema aan, geslinderd tegen al wie in beginsel de staatsrechtelijke gelijkstelling van alle eerediensten verdedigt. Het is veel christelijker die te verdedigen, dan, zooals de Roomsche Kerk doet, de bestaande vrijheid tegelijkertijd te dulden en te veroordeelen. Is de vrijheid in beginsel door elk geloovige te veroordeelen, dan mag zij van kerkelijk standpunt ook nergens worden geduld. Of zou de Kerk in beginsel bv. de verkondiging van het Evangelie voorschrijven, maar tevens verordenen dat, als deze door de Overheid verboden wordt, de Christenen dit hebben te eerbiedigen, en zelfs mogen meewerken tot instandhouding der verbodswetten? Mij dunkt dat dit dulden van een, naar Romes leer, door Christenen te veroordeelen toestand eene erkenning is van eigen machteloosheid, en dat bovendien de Kerk niet in de Overheid mag goedkeuren iets verkeers en onchristelijks te dulden, enkel op grond dat deze niet bij machte is het tegen te gaan.

Om haar veroordeeling van de rechtsgelijkheid van alle eerediensten te verdedigen, beroept de Roomsche Kerk zich gewoonlijk ook op de door Christus gewilde eenheid der Kerk; en verre zij het van mij, of dat gebod licht te achten, of te ontkennen dat eenheid op godsdienstig gebied van onschatbare waarde zou zijn. Ook geef ik gaarne toe, dat, ter bewaring der eenheid, kerkelijke straffen en kerkelijke bevelen mogen worden opgelegd en gegeven. Maar zoodra het kerkelijk gezag zich niet meer alleen door zijn geestelijk overwicht weet te handhaven en den wereldlijken arm inroept, verkracht

1) Zie daarover ook mijne Rede „Over het hoogste gezag”, bl. 19.